

УДК 811.133.1'373.23«19»

О. В. Теслер – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романських мов і перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Роль гендерного фактору в утворенні назв осіб у французькій мові ХХ століття

Роботу виконано на кафедрі романських мов і перекладу ВНУ ім. Лесі Українки

Досліджено гендерний фактор, який впливає на утворення нових лексичних одиниць і сприяє поповненню словникового складу французької мови назвами осіб.

Ключові слова: стереотип, соціальні ролі, прототип, найменування осіб, статус жінки, моделі поведінки, когнітивна структура.

Теслер О. В. Роль гендерного фактора в образовании наименований лиц во французском языке XX века. Исследуется гендерный фактор, который влияет на образование новых лексических единиц и способствует пополнению словарного состава французского языка наименованиями лиц.

Ключевые слова: стереотип, социальные роли, прототип, наименование лиц, статус женщины, модели поведения, когнитивная структура.

Tesler O. V. The Role of the Gender Factor in Nounperson in the French Language of the 20th Century.

The article is devoted to profound study of the Nounperson of the background of gender factor. This process caused the creation of new lexical units in the French and influences on the development of word-stock.

Key words: stereotype, social roles, prototype, nounperson, status of the woman, model behaviour, cognitive structure.

Постановка наукової проблеми та її значення. Поповнення словникового складу мови – один із процесів пристосування мовної системи до нових умов комунікації у зв'язку зі змінами в позамовному середовищі. Вивчення екстралінгвістичних чинників, які впливають на утворення назв осіб, серед яких виділяється гендерний фактор у тісному зв'язку з когнітивними структурами, показує, що незважаючи на заходи, прийняті у мовній політиці, лексичні одиниці, що пов'язані з жіночим родом, залишаються в ролі маркованого члена опозиції. Найбільших змін зазнали прототипи, що співвідносяться з жінками (*femme, épouse, mère*).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Гендерне дослідження одиниць фемінінності та мускулінності в культурі, масовій свідомості, в розподілі ролей чоловіків і жінок у суспільному житті – важливий аспект оцінки мовного матеріалу. Новоутворені назви осіб фіксують гендерні асиметрії у мові, визначають успіх або невдачу міжкультурної комунікації. Гендерні відносини у суспільстві складаються під впливом стереотипів, які укорінені і яких важко позбутися, бо склалися вони століттями. Франкомовне суспільство виявилось підвладним чоловікам, які посіли головні позиції в суспільному житті, бізнесі, політиці. Всі ці реалії актуалізувалися в терміні *domination (f) masculine*. Відомий французький філософ Жак Дерріда висунув ідею, що система цінностей і бачення світу сформувалася відповідно до позицій «des hommes européens blancs» («білих європейських чоловіків»), тобто людська свідомість пронизана ідеями й цінностями чоловічої ідеології, логікою і раціональністю чоловіка (*les valeurs mâles du pouvoir*). Жінка, згідно з гендерними стереотипами, слабка, пасивна, малоактивна, залежить від чоловіка, потребує захисту, охороняє домашнє вогнище. Таке стереотипне сприйняття жінки відбито у лексичній одиниці *femme au foyer* (*femme sans profession, qui s'occupe de sa famille*). Але у теперішньому світі жінку вже давно не влаштовує лише роль домогосподарки. Вона претендує – і не безпідставно – на роль значно активнішу. Жінки доводять, що їм цілком під силу займатися будь-яким видом бізнесової, економічної, законотворчої діяльності. Роль жінки та її місце у суспільстві змінилися. Наприклад, для номінації нових ролей жінки виникли одиниці *femme d'affaires, femme leader, femme politique, femme chef, femme d'Etat*. Соціоекономічні перетворення у світі, що відбулися у структурі трудових ресурсів, перерозподіл обов'язків і ролей у родині спричинили зміни в гендерно маркованих прототипах і стереотипах, що знайшло відображення у виникненні нових словосполучень з іменниками та прикметниками, які зафіксували відхилення від сталих когнітивних структур і моделей поведінки, що існували протягом століть.

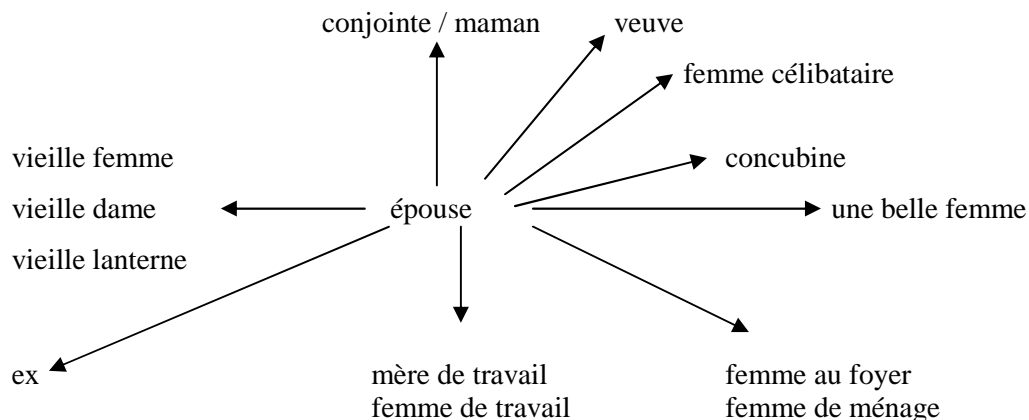

Схема 1. Гендерно марковані словосполучення

Вербалізація прототипів *femme*, *mère*, *épouse*, *veuve* у сучасній французькій мові свідчить про диференціацію ролі, функцій жінок у сучасному світі. Різноманітні словосполучення з цими лексичними одиницями акцентують увагу на нових аспектах сімейного життя, взаємовідносин у родині, сприйняття жінки у суспільстві, що виникли протягом ХХ ст., або причинах появи цих інновацій і тенденцій. Одиниці *mère de travail*, *femme de travail*, що відображають новий розподіл ролей у сім'ї, перебувають в опозиції до *femme au foyer*, *femme de ménage*, *ménagère*, передають стереотипне уявлення щодо обов'язків дружини, яка не працює. *Mère de travail*, *femme de travail*, *mamans bossueuses*, *femmes salariées* і *mère au foyer*, *femme au foyer*, *femme de ménage* виникли як відображення протилежних моделей поведінки і життя. Ці номінації показують певні зміни в суспільстві й відхилення від стереотипу, хоча у французькій мові з'явилася нова одиниця «*mauvaises mères*» як реакція на зміну поведінки матері, унаслідок чого відбулися розбіжності між стереотипним сприйняттям реальності (*mère au foyer* – *mère de travail*) і вироблення негативного ставлення до зміни стереотипної поведінки матері (*mère de travail* – «*mauvaise mère*»). Нова одиниця *père au foyer* відображає нові тенденції розвитку відносин у родині. Синонімом до цього слова є *papa poule*, яке було утворено за аналогією до *mère poule* («мати, яка оточує дітей невсипущою увагою»). Ці інновації підкреслюють тенденцію сучасного суспільства до врівноваження ролей батька та матері в сім'ї, спільного виховання дітей і відповідальності за їх становлення.

Незважаючи на позитивні зміни у статусі жінки, більшість нових номінацій пов'язана зі стереотипними уявлення про роль жінки у світі – народження дітей, піклування про чоловіка, дітей та роботу вдома: *mère célibataire*, *mère adoptive*, *mère de famille*, *mère porteuse* («жінка, яка виношує дитину після штучного запліднення для безплідної сімейної пари»).

Привертає увагу той факт, що серед номінацій, які відображають стереотип дружини, майже немає таких, що містять позитивне оцінне значення, за винятком *belle femme* та синоніма *une beauté*, де акцентується на молодості та привабливій зовнішності. Проте не можна не помітити одиниць зі зневажливим значенням, де увага зосереджується на віці жінки з негативною оцінкою (*vieille femme*, *vieille dame*, *vieille lanterne*), підкреслюючи при цьому фізичну і моральну непривабливість (*vieille chouette*, *vieille pie*, *vieille toupie*, etc). Зазначимо, що прикметник *vieille* більш образливий, ніж слово *vieux*, яке характеризує чоловіка. Поняття «старість» недопустиме для жінки; можна сказати *noble vieillard*, але, безперечно, – ні **noble vieillard* [2, 162]. Хоча у французькій мові іноді відбувається нейтралізація значення прикметника *vieux/vieille* у звертаннях *mon vieux*, *ma vieille*, проте у номінаціях *vieille femme* / *vieille dame* цього не відбувається.

На схемі 1 зафіксовано лексичну одиницю *veuve*. Фактично *épouse* і *veuve* позначають різний соціальний статус жінки. Протягом ХХ ст. вербалізація прототипу *veuve* збільшилася лише на одне словосполучення *veuve de guerre*, яке уточнює обставини, в яких жінка втратила свого чоловіка. Слід зазначити, що *veuf* утворене від *veuve*; форма *veuve* вживалася до ХVII ст. – *un homme veuve*. За таким же зразком утворена пара *concubine* – *concubin*. Одиниці *veuve* – *concubine* підкреслюють залежність становища жінки у суспільстві від чоловіка. Статус жінки, що позначається як *concubine*, стає досить типовим, оскільки зростає кількість нерестрованих шлюбів. Цей факт вказує на те, що в позначенні нових моделей відносин, поведінки в шлюбі працює старий принцип – обов'язкова наявність чоловіка поруч із жінкою; юридичний бік відносин поступається соціальному, який зумовлює вибір слова.

Гендерний фактор впливає також на утворення назв жіночих професій. У багатьох сучасних мовах часто блокується утворення форм жіночого роду через соціальні причини (перевага чоловічої праці з відповідними посадами та професіями); брак мовних ресурсів самих мов, тобто слів, що називають професії у формі жіночого роду або нейтральних суфіксів для творення нових слів; стереотипи, які несуть негатив і для жінок і для чоловіків.

Зважаючи на це, лінгвісти наполягають на перегляді та зміні існуючих мовних норм, враховуючи гендерний компонент для подолання ознак сексизму.

Слід сказати, що французька мова має всі потрібні морфологічні, синтаксичні та лексичні структури для утворення форм жіночого роду. Крім того, для подолання асиметрії у назвах осіб жіночої статі було запропоновано використання гендерно нейтральних одиниць: *personne, individu*; вживання різних форм детермінативів, неозначено-особових займенників та синтаксичних конструкцій (активна, пасивна, безособова). Однак йдеться про престижні професії та високі посади, які завжди належали чоловікам. Тому важко утворити форми жіночого роду від цих найменувань. До них належать, наприклад, такі професії: *expert, lieutenant, soldat, préfet, professeur* та ін. На сторінках преси можна знайти ці назви у жіночому роді з додаванням «e» німого: *experte, lieutenante, soldate, préfete, professeure*. Але ці слова ще не зафіксовано у словниках французької мови. У зв'язку з цим альтернативними формами до цих назв осіб можуть виступати номінації з лексичними одиницями *Madame* і особливо *femme*. Наприклад, *Mme la Présidente, Mme la ministre, femme-expert, femme-lieutenant, femme-soldat, femme-médecin, femme-peintre* тощо. У цих словосполученнях, на думку М. Ягелло, слово *femme* набирає значення префікса і стоїть в препозиції [2, 134].

У позначенні жіночих професій труднощі виникають часто через самих жінок, які відмовляються від назв, що мають негативну оцінку (*soldate, philosopheuse, chéfesse* та ін.) у суспільстві, де існують стереотипи і бракує гнучкості лінгвістичної системи мови.

Як свідчать словники інформатики та нові засоби комунікації, у французькій мові існує тенденція утворення назв осіб з нейтральним суфіксом *-iste*, продуктивним і широкоживаним у різних галузях промисловості та технологій для позначення фахових спеціалізацій у межах окремих професій (*étalagiste, voyagiste, autocariste, câbliste, perchiste, groupiste, néoniste, etc*).

Висновки. Дослідження показало, що, незважаючи на відчутні зміни гендерного характеру, позитивні зрушення суспільної думки щодо положення жінок у сучасному світі, номінації, які позначають відомі і нові ролі жінок та їх професій, залишаються маркованими. Зміцнення позицій жінок відображено в збільшенні кількості і закріпленні в мові лексичних одиниць із компонентом *femme* і гендерно нейтральним *personne*.

Список використаної літератури

1. Le Robert quotidien. Dictionnaire pratique de la langue française. – Paris, 1996.
2. Yaguello M. Les mots et les femmes / M. Yaguello. – Paris : Payot, 1979. – 202 p.

Статтю подано до редколегії
15.03.2012 р.

УДК 811.111:81'373

М. Б. Тхір – аспірант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

Метафори-соматизми в промових Б. Обама

Роботу виконано на кафедрі англійської філології
НПУ ім. М. П. Драгоманова

У статті розглянуто різні підходи до визначення терміна «соматизм», досліджено особливості метафор-соматизмів у промових президента Б. Обама та їх прагматичний вплив на адресата.

Ключові слова: соматизм, метафора, сема, лексема, адресат, адресант.